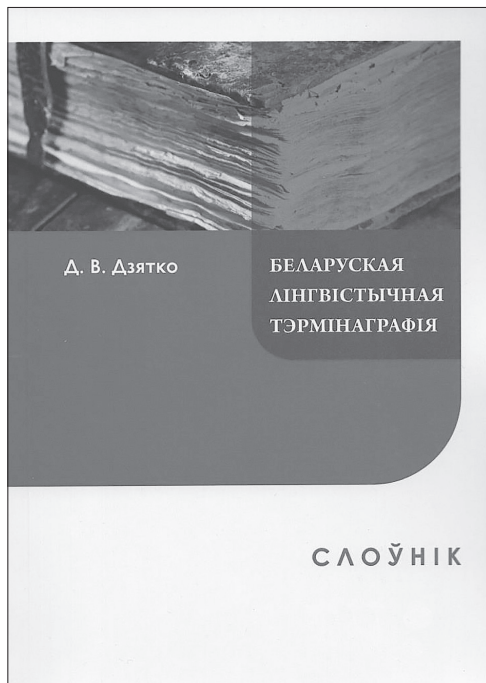

РЭЦЭНЗІЯ

СЛОЎНІК «БЕЛАРУСКАЯ ЛІНГВІСТЫЧНАЯ ТЭРМІНАГРАФІЯ» ЯК УНІКАЛЬНАЕ ВЫДААННЕ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛЕКСІКАГРАФІІ

Дзятко, Д. В.

**Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія :
слоўнік / Д. В. Дзятко ; навук. рэд.
В. Д. Старычонок. – Мінск :
Колорград, 2022. – 208 с.**

Значнай падзеяй у галіне беларускага тэрміназнаўства, тэрмінаграфіі і лексікаграфіі стала выданне слоўніка «Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія» Д. В. Дзятко.

Аўтар сціпла анатаваў прызначэнне выдання («Слоўнік уключае тэрміны, якія выкарыстоўваюцца для апісання беларускай лінгвістычнай тэрмінаграфіі. У слоўнікавых артыкулах раскрываецца іх значэнне, падаюцца неабходныя каментарыі і ілюстрацыі, адлюстроўваецца ўзаемасувязь тэрмінаў, прыводзяцца альтэрнатыўныя найменні») і адрасаваў яго «даследчыкам у галіне тэрмінаграфіі, лексікаграфіі, тэрміназнаўства, выкладчыкам, аспірантам, студэнтам вышэйшых навучальных устаноў».

Аднак, на наш погляд, слоўнік «Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія» доктара філалагічных навук, прафесара Д. В. Дзятко з'яўляецца арыгінальным аўтарскім выданнем і ўнікальнай з'явай у беларускай лексікаграфіі.

Корпус рэцэнзаванага слоўніка складаюць 493 рээстравыя адзінкі, 305 з якіх разглядаюцца ў самастойных (даменных) пранумараваных слоўнікавых артыкулах, размешчаных у алфавітным парадку. Надзвычай важным, на нашу думку, з'яўляецца той факт, што значная частка зафікса-

ваных у слоўніку тэрмінаў (больш за палову ад агульнай колькасці рээстравых адзінак) – гэта аўтарскія тэрміны, сканструяваныя і апрабаваныя Д. В. Дзятко пры падрыхтоўцы манаграфічнага даследавання «Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія» (Мінск: БДПУ, 2022), што пацвярджае ўнікальнасць дадзенага лексікаграфічнага выдання і яго каштоўнасць для развіцця і ўзбагачэння не толькі беларускай, але і ўсёй славянскай лінгвістычнай тэрмінаграфіі.

Крыніцамі матэрыялу для слоўніка Д. В. Дзятко «Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія» паслужылі: «1) аўтаномныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў, што выдадзены на тэрыторыі Беларусі беларускімі вучонымі і ўключаюць матэрыял беларускай мовы (часам побач з матэрыялам рускай, польскай, кітайскай і іншых моў); 2) аўтаномныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў, якія апублікаваны па-за межамі Беларусі вучонымі іншых краін або аўтарскімі калектывамі, у склад якіх уваходзілі беларускія і замежныя вучоныя, і ўключаюць беларускі матэрыял; 3) інкарпараваныя слоўнікі тэрмінаў, якія ўключаюць беларускі матэрыял, укладзены беларускімі і замежнымі вучонымі, апублікаваныя як на тэрыторыі Беларусі, так і за яе межамі» (с. 4).

Тэрмінаграфічны корпус (116 адзінак), на аснове якога было праведзена даследаванне мовазнаўчай тэрміналогіі, прадстаўлены аўтарам у выглядзе бібліяграфічнага спіса прааналізаваных выданняў (як айчынных, так і замежных), змешчанага ў апошнім раздзеле «Слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў», што, безумоўна, будзе мець практычнае выкарыстанне ў будучыні: паслужыць каштоўным матэрыялам для далейшых даследаванняў у галінах мовазнаўчай навукі – лінгвістычнай тэрміналогіі і тэрмінаграфіі.

У адрозненне ад «класічна» структураваных лексікаграфічных даведнікаў, слоўнік «Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія» Д. В. Дзятко складаецца з «Прадмовы», «Гіпера-гіпанімічнага навігатора», «Корпуса тэрмінаў», «Паказальніка тэрмінаў», «Паказальніка асоб», «Паказальніка выданняў», слоўніка «Этымалогія запазычаных тэрмінаў і іх кампанентаў» і раздзела «Слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў».

У «Прадмове» да слоўніка раскрываецца актуальнасць выдання, акрэсліваюцца крыніцы эмпірычнага матэрыялу, характарызуецца структура слоўніка і яго змест, даецца абгрунтаванне выкарыстанню тэрмінаў з фіналлю «-цыйны», падрабязна апісваюцца структура слоўнікавага артыкула і метамова слоўніка, якая ўключае значную колькасць разнастайных графічных знакаў і сімвалаў, шрыфтавых вылучэнняў.

«Гіпера-гіпанімічны навігатар» прадстаўлены васьмю ключавымі паняццямі («I. Тэрмін», «II. Лексікаграфія», «III. Слоўнік», «IV. Мегаструктура слоўніка», «V. Макраструктура слоўніка», «VII. Метаст-

руктура слоўніка», «VII. Мікраструктура слоўніка», «VIII. Параметрызацыя»), згрупаванымі тэрміналагічнымі адзінкамі, якія звязаны паміж сабой гіпергіпанімічнымі адносінамі. У квадратных дужках падаюцца аўтарскія тэрміны, напрыклад: [кантынуум тэрміналагічны лінгвістыкі беларускай]; [апраксімацыя лексікаграфічная ідэнтыфікацыйная]; [корпус гетэрагенны біскапальны]; [кластар адрасацыі аднакіраваны прагрэсіўна-рэгрэсіўны]; [экзэмпліфікацыя асіндэтычная]; [сумарызацыя-дыферэнцыяцыя адзінак субрэстраў] і інш.

Карпатліва адабраныя і даследаваныя складальнікам слоўніка аднакампанентныя, бікампанентныя і полікампанентныя тэрміны беларускай лінгвістычнай тэрмінаграфіі ўваходзяць у «Корпус тэрмінаў» (сістэму слоўнікавых артыкулаў, структураваных у адпаведнасці з аўтарскай задумай).

Слоўнікавыя артыкулы, распрацаваныя Д. В. Дзятко, складаюцца з загалоўнай адзінкі (рээстравай адзінкі) – лемы (зоны намінацыі), дэфініцыі (зоны семантызацыі), каментарыяў і ілюстрацый (сумешчаных зоны ілюстрацый і зоны лінгвадыдактычнай інфармацыі), сістэмнай інфармацыі – адлюстравання сувязей тэрміна з іншымі тэрмінамі (зоны сістэмнай інфармацыі), альтэрнатыўных найменняў (паліморфаў).

Дэфініцыя кожнага тэрміна падаецца ў выглядзе сказа, які з’яўляецца адзіным цэлым з рээстравай адзінкай (напрыклад: «ЛЕМІЗАЦЫЯ выбар лемы з шэрагу розных формаў тэрмінаў» (с. 93)).

Пасля дэфініцыі ў пераважнай большасці слоўнікавых артыкулаў падаюцца аўтарскія каментарыі або / і ілюстрацыі («ДЭФІНІЦЫЯ АСТЭНСІЎНАЯ тып *дэфініцыі*, якая раскрывае змест паняцця праз адлюстраванне тоеснага паняцця. Напрыклад: “Сімвалічнае пісьмо – тое, што Ідэаграфія”, “Інхатыў – тое ж, што і Інгрэсіў”, “Лагаграфія – тое ж, што Ідэаграфія» (с. 49)).

Пры дапамозе разнастайных умоўных графічных абазначэнняў вызначаецца месца кожнага тэрміна ў гіперагіпанімічных адносінах: (▲) абазначаецца тэрмін вышэйшага парадку – гіперонім; (▼) фіксуецца «тэрміны, у дачыненні якіх рээстравая адзінка з’яўляецца гіперонімам»; (◀▶) паказваюцца тэрміны аднаго ўзроўню з заглавачнай адзінкай (напрыклад: «ГРАДАЦЫЯ прыём лексікаграфічнай інтэрпрэтацыі семантыкі полісемічнага тэрміна з выкарыстаннем сістэмы нумароў. ▲ *полісемія* ▼ *градацыя вертыкальная / градацыя гарызантальная* ◀▶ *інсертызацыя / лімітацыя / спецыфікацыя*» (с. 38)). Акрамя адзначаных, у метамаве слоўніка выкарыстоўваецца яшчэ 14 графічных нялітарных сродкаў. На нашу думку, найбольшую цікавасць для даследчыкаў у галіне тэрміназнаўства павінны выклікаць тэрмі-

награфічныя адзінкі, пазначаныя ({} – гэта «тэрміны, якія катэгарычна не рэкамендуюцца ў якасці ўзаемазмяняльных» (напрыклад: ІНДЫКАТАР ПУНКТУАЦЫЙНЫ – {знакі прыпынку}; КРЫТЫКА ТЭРМІНАГРАФІЧНАЯ – {крытыка слоўнікавая}; СЛОЎНІК – {вакабулятар, лексікон, тэзаўрус}; ТЭРМІН – {адзінка лексічная спецыяльная}, {адзінка моўная са значэннем спецыяльным}, {слова са значэннем спецыяльным}; ТЭРМІНАЗНАЎСТВА – {тэрміналогія}; ТЭРМІНАЛОГІЯ – {тэрмінасістэма} і інш.) і (≈) – гэта варыянты і сінонімы (дублеты) тэрмінаў (напрыклад: АРТЫКУЛ СЛОЎНІКАВЫ ДАМЕННЫ ≈ артыкул слоўнікавы асноўны, артыкул слоўнікавы базавы; ДЭФІНІЕНС ≈ азначальнае; ІНДЫКАТАР СІМВАЛЬНЫ ≈ сімвал і інш.).

У «Паказальніку тэрмінаў» паўтлустым шрыфтам вылучаюцца тэрміны, якія ўключаны аўтарам у рэестр слоўніка, а лічбы пасля кожнай тэрміналагічнай адзінкі адсылаюць карыстальніка на старонку з адпаведным слоўнікавым артыкулам, змешчаным у «Корпусе тэрмінаў» (напрыклад: «адрасат 30, 157, 257; адрасацыя 1, 2–4, 10, 21, 83, 108, 141, 294; **адрасацыя** аднакіраваная 109» (с. 168) і інш.).

Прозвішчы навукоўцаў-лінгвістаў пададзены складальнікам слоўніка ў алфавітным парадку і са спасылкамі на старонкі слоўніка, дзе ўзгадваецца пэўная асоба, у «Паказальніку асоб».

Нестандартным аўтарскім прыёмам стала размяшчэнне ў рэцэнзаваным лексікаграфічным выданні невялікага па аб’ёме, але інфармацыйна насычанага па змесце слоўніка «Этымалогія запазычаных тэрмінаў і іх кампанентаў», у які Д. В. Дзятко ўключыў 248 тэрміналагічных адзінак, выкарыстаных ім у «Корпусе тэрмінаў» у якасці самастойных тэрмінаў або іх кампанентаў.

Падагульняючы ўсё вышэйсказанае, можна з упэўненасцю сцвярджаць, што выданне слоўніка «Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія» Д. В. Дзятко стала падзеяй у сучаснай беларускай лінгвістычнай навуцы. Публікацыяй свайго лексікаграфічнага даведніка прафесар Д. В. Дзятко вырашыў многія пытанні беларускай лінгвістычнай тэрмінаграфіі і акрэсліў гарызонты для новых даследаванняў у галіне беларускай лексікаграфіі. Перакананы, што матэрыял слоўніка «Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія» Д. В. Дзятко абавязкова знойдзе сваё прымяненне пры далейшым вывучэнні беларускіх навуковых тэрмінасістэм, пры напісанні падручнікаў, вучэбных дапаможнікаў і лінгвістычных даведнікаў па беларускай тэрмінаграфіі, пры ўкладанні розных тыпаў слоўнікаў (тлумачальных, перакладных і інш.), пры выкладанні лінгвістычных дысцыплін на філалагічных факультэтах устаноў вышэйшай адукацыі.

Кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі БДПУ

В. В. Урбан